

БЕЛЕЖКИ ВЪРХУ ТЕРИТОРИАЛНО-АДМИНИСТРАТИВНОТО ДЕЛЕНИЕ НА БАЛКАНИТЕ ПРЕЗ XIX ВЕК И МЯСТОТО НА ТЪРНОВСКА КАЗА/САНДЖАК В НЕГО

Гергана Георгиева

NOTES ON THE TERRITORIAL-ADMINISTRATIVE DIVISION OF THE BALKANS IN THE 19th CENTURY AND THE PLACE OF KAZA/SANDZHAK OF TURNOVO IN IT

Gergana Ggeogjeva

Abstract: *The administrative structure and territorial division of the Ottoman Balkans are still topics that have not been sufficiently elucidated yet. Time-consuming and monotonous, they are not particularly attractive. However, such studies are actually in a big help to the scholars for their demographic, political, social, and local studies. That is why my aim is to clarify the place of Turnovo and its region in the administrative structure and the territorial division of the Ottoman Empire in the 19th century. Turnovo and its adjacent territories are an interesting example as they cover a significant part of Central Northern Bulgaria and undergo a number of transformations in its administrative structure.*

Key words: *Turnovo, territorial division, administrative structure, Ottoman Empire, 19th century.*

Административната структура и териториалното деление са теми все още слабо засегнати в българската историография за периода XV–XIX век. Трудоемки и тежки за работа, тези изследвания са много полезни при уточняване на демографската, политическата и социалната картина на българските земи. Затова тук си поставям за цел да изясня мястото на Търново и Търновско в структурата на османските провинции през XIX век.

Търново и прилежащите му територии са изключително интересен пример в териториално-административната структура на балканските провинции на Османската империя. Загубил първоначалния си водещ статут на столица, в първите години на завоюването Търново отстъпва мястото си в административно отношение на дунавската крепост Никопол. Така, за разлика от Видински и Силистренски санджак, където се запазват административните центрове от времето на Второто българско царство Търново се превръща в каза в рамките на Никополски санджак.

Трябва да отбележим, че въпреки подчинената си роля Търновска каза остава с големи размери и покрива значителна територия от северните българ-

ски земи. За ранния период на османското владичество тя намира своите изследователи и получава подобаващо внимание [Мутафова, К. 2002; Калицин, М., Мутафова, К. 2012].

По-различна е ситуацията с късния османски период в историята на региона. През XIX век Търновска каза заема значителна територия, в която влизат Габрово, Трявна, Дряново, Елена, Котел на юг и Горна Оряховица и Лясковец на север, Севлиево на запад и Омуртаг на изток. Всички тези села, които са естествени центрове на гъстата мрежа от колиби и махали в централните части на Стара планина, по-късно се развиват като малки градчета с особено важно значение за местната селищна структура. В допълнение трябва да се отбележи, че казата включва както планински, така и полупланински и равнинни територии, което предполага интересното ѝ икономическо и социално развитие.

За съжаление, липсата на изворов материал оставя неосветен периода от XVIII и началото на XIX век. Чак в началото на 40-те години на XIX век след иницирирането на реформите в империята се появява отново систематична и подробна документация за османските провинции. Това обстоятелство до голяма степен се дължи на факта, че във връзка с реформирането и модернизиранието на империята се провеждат промени в административната структура и териториалното деление на провинциите¹. Трябва да се отбележи също, че за нуждите на финансирането на реформите започват да се съставят подробни описи и данъчни регистри, отразяващи финансовото състояние на данъкоплатците и установяващи точното състояние на приходоизточниците в империята².

Така през 1845 г. откриваме Търновски регион, означен с нововъведен термин в административното деление – каймакамлък³.

Запазените финансови описи на османските провинции, по-специално теметгуат дефтерите от 1845–46 г., съхранявани в Османския архив в Истанбул, очертават в общи рамки териториалното деление на днешните български земи. Очертават се следните еяleti: Видин и Силистра на север, Ниш, Румелия и Скопие на запад, Одрин на юг.

Според наличните документи споменатите административни единици в теметгуат дефтерите са, както следва: **Видински еялет** (казите Рахова (Оряхово), Белоградчик, Свищов, Плевен, Ловеч, Никопол); **Силистренски еялет** (Силистренски санджак, Варненски санджак/каймакамлък, Търновски каймакамлък, също казите Хезарград, Бабадаг, Хърсово); **Одрински еялет** (санджа-

¹ За реформирането и модернизиранието на империята и неговите принципи виж изследванията на Родерик Дейвисън и Станфорд Шоу [Davison, R. 1963; Shaw, S., Shaw E. K. 1977].

² Този процес на промяна в документацията и нейната логика – процес на откриване, систематизиране, регулиране – е много добре отразен в уводната статия сборника, посветен на теметгуат дефтерите [Takamatsu, Y. 2004, 15–46].

³ За значението на термина виж по-долу бележка 7.

ци: Визе, Чирмен и Пловдив (последният включва казите Чирпан, Казанлък, Татар Пазарджик, Стара Загора, Нова Загора)); **Нишки еялет** (казите Самоков, Берковица, Шехиркьой (Пирот), Юргюб, Аладжахисар, Дупница); **Румелийски еялет** (санджак Флорина, казите Манастир (Битоля) и Прилеп); **Скопски еялет**. Списъкът далеч не е пълен, а отразява само споменатите административни единици. Така той дава отделни податки, по които се опитваме да възстановим тогавашното административно деление и неговите специфики.

В документите са наблюдава изключително любопитна и значима трансформация на деление на пространството. Старият Никополски санджак изчезва и бива разпределен между двете съседни териториални единици с центрове Видин и Силистра. Силистренският еялет се разширява за сметка на Никополски санджак, присъединявайки голямата Търновска каза (сега регистрирана като каймакамлък). Видински санджак не само се разширява, присъединявайки Плевенска, Ловешка и Свищовска каза, но и се издига в териториалната йерархия като от санджак се превръща в еялет.

Всъщност в периода XVII–XVIII век Видински санджак е част от Силистренски еялет, но с много широка вътрешна независимост. Известно е, че той винаги има специално положение заради статута си на гранична зона в Османската империя⁴. Затова и често е наричан „пашалък“ – разграничавайки го от стандартната схема на еялети и санджаци, а неговият управител се ползва с широки правомощия. В много случаи решенията са вземани самостоятелно, независимо от центъра на еялета – Силистра⁵. Така едно положение „де факто“ (самостоятелността на Видин през XVII–XVIII век) се превръща в статут „де юре“ по време на реформите.

Другата административна единица в днешните северни български земи – Силистренски еялет, също търпи съществени промени. Той се очертава като изключително обширен в териториално отношение. Наред с Южна и Северна Добруджа, включва Черноморското крайбрежие, североизточните и значителна част от централните български земи. Като санджаци в рамките на този еялет са посочени Варненски санджак и Силистренски санджак. Трябва да се отбележи, че все още Силистра запазва водещото си място и не е отстъпила пред Русе като центъра на еялета – процес, който се забелязва постепенно в следващото десетилетие, за да се стигне до новото административно деление през 1864 г. при управлението на Мидхат паша⁶.

⁴ Граничната периферия (серхад) е разгледана подробно в изследванията на Евгени Радусев, Страшимир Димитров и Росица Градева [Радусев, Е. 1996, с. 187–214; Димитров, С. 1993; Градева, Р. 2002, 84–114; Gradeva, R. 2009, 331–351].

⁵ Подробно за пашалъка виж [Георгиева, Г. 2008/9, 10–62].

⁶ За управлението на Мидхат паша и неговите реформи [Плетньов, Г. 1994].

Появява се нов термин – каймакамлък⁷, който се използва паралелно с другите два – санджак и лива, с идеята да ги замести при означаване на втората по големина териториална единица в рамките на провинциалната административна система. Като каймакамлъци са посочени Варна и Търново в Силистренски еялет [BOA, ML. VRD. TMT.d 12189], Пловдив в Одрински еялет [BOA, ML. VRD. TMT.d 06315].

Търново е единственият град (касаба) в рамките на Търновски каймакамлък през периода. Като села (карийе) са посочени Беброво, Елена, Трявна, Габрово [BOA, ML. VRD. TMT.d 12721, 12752, 12753, 12754] и други, които стават центрове на околните махали, т.е. махалите са записани в общи дефтери под „шапката“ на гореспоменатите села. Следователно в административно отношение те са свързани и подчинени на съответния център. Елена е описана като село в каза Търново, каймакамлък Търново, еялет Силистра [BOA, ML. VRD. TMT.d 12752]. Беброво е село в каза Тозлук, Търновски каймакамлък, Силистренски еялет [BOA, ML. VRD. TMT.d 12721]. Трявна е едно от селата в Балкана (sic!) в Търновски каймакамлък [BOA, ML. VRD. TMT.d 12753]. Лясковец и Арбанаси също са описани като села, но с уточнението, че са част от вакъфа на Рюстем паша в Търновски каймакамлък [BOA, ML. VRD. TMT.d 12680, 12698]. В Търновски каймакамлък са посочени също каза Осман пазар, нахиите Тозлук, Сахра и Хоталич. Тук виждаме наченки на едно ново деление, което очертава бъдещия Търновски санджак.

В южните български земи Одрински санджак е преобразуван в Одрински еялет – една изключително обширна и важна административна единица в Османската империя. Той включва днешна Източна Тракия, но и части от днешните южни български земи. Със сигурност казите Чирпан, Пловдив, Пазарджик, Стара и Нова Загора попадат в неговите граници. Като главни центрове – санджаци/каймакамлъци, на еялета се очертават Чирмен, Виза и Пловдив.

На този фон еялетите Румелия, Ниш и Скопие остават несъразмерно малки. Те се разпределят в западната част на Централните Балкани или част от бившето обширно Румелийско бейлербейство.

Макар да не можем да твърдим със сигурност кога настъпват тези промени, предвид цялостната история на османските управленските структури може да се каже, че през XVIII век по-скоро се запазва старата рамка на „класическата“ османска управленска система. В нея се правят вътрешни промени,

⁷ Терминът „каймакам“ съществува още от XVI или дори от XV в. в Османската империя. Той се използва широко в смисъл на „заместник, представител“. По време на реформите се придава ново значение на термините. Освен че терминът се използва във войската, той се използва и в гражданската администрация. В ранните години на Танзимата „каймакам“ се нарича управителят на санджак (а оттам и появата на „каймакамлък“ в разглежданите документи), а в закона за османската провинциална администрация от 8 ноември 1864 г. каймакам се нарича управителят на каза [Kuran, E. 1997, p. 461].

които преобразуват същността ѝ, но не и външната ѝ „архитектура“. Вероятно, съществените системни промени започват с идеята за реформи по време на управлението на султан Махмуд II (1808–1839), които могат да се забележат още около 1826 г. – след унищожаването на еничарския корпус⁸. Те са отразени ясно в новата документация, иницирана след 1840 г.⁹

Териториално-административното деление през 50-те години на XIX век

Представа за по-нататъшното административно деление на османските провинции дават няколко описания на западни автори. Тази систематизирана информация за управленската структура на османците постига две цели. От една страна, тя има познавателна стойност за западните читатели, а от друга преследва чисто утилитарна цел за обслужване на дипломати и военни. Предвид многобройните военни конфликти и мястото на Османската империя в европейската политика познаването на нейните характеристики е прието за важно. Това са описанията на А. Буе и А. Убичини, както и географският речник, съставен от К. Мострас [Ubicini, A. 1853; Mostras, C. 1873; Boué, A. 1840]. Като най-ранно сред трите се очертава делението, представено от А. Буе. Авторът го отнася към последните години от управлението на султан Махмуд II – около 1836–1838 г., но сравнението на данните с двамата по-късни автори показва повече общи черти с танзиматския период¹⁰. Убичини твърди, че описва „настоящото“ административно деление на Османската империя. Ако се приеме, че датата на написване на труда се доближава до датата на публикуването му, то това е османското административно деление от началото на 50-те години на XIX в. [Ubicini, A. 1853, 45–46]. Данните, представени от А. Убичини, почти напълно се припокриват с данните от географския речник на К. Мострас, който е съставен през 1863 г.¹¹ Годините на публикуване на тези изследвания също са близки. Те водят към извода, че двата източника представят административно

⁸ За това свидетелстват изследванията на Страшимир Димитров и Михаел Урсинус [Димитров, С. 1993; Ursinus, M. 1982].

⁹ Пример за такава документация са първите теметтуат дефтери от 1841 г., част от които са запазени и в Ориенталския отдел на НБКМ – София.

¹⁰ Според А. Буе в европейската част на Османската империя има два еялета – Румелия и Босна, като първият има 16 санджака. Авторът разделя Румелия на няколко региона – Тракия, България, Македония, Албания, и последователно изброява териториалните единици във всеки от тях [Boué, A. 1840, p. 181]. Той нарича административните единици „пашалъци“, докато Мострас и Убичини ги определят като „еялети“ и „ливи“. На много места обаче А. Буе сочи, че управителите на тези пашалъци (например на албанските пашалъци) са подвластни на румелийския валия, приближава значението на теримна *пашалък* до това на *лива*.

¹¹ Авторът дава кратко описание на административното деление на Османската империя на стр. VII–X.

деление, което е наложено **между 1839 и 1863 г.**, предшестващо реформата от 1864 г.¹² Съпоставянето на данните, предоставени от двамата, показва, че през 50-те и 60-те години на XIX век административното деление има общи черти. Представените еялети и техните санджаци са не само идентични, те са поставени и в еднакъв ред в съставените списъци, което навежда и на предположението, че е възможно авторите да са ползвали едни и същи източници¹³.

Еялети и техните санджаци	А. Буе	А. Убичини	К. Мострас
Одрин/Чирмен	+	+	+
Ниш (със София)	+	+	+
Скопие (с Кюстендил)	+	+	+
Румелия (Битоля)	+	+	+
Янина	+	+	+
Солун	+	+	+
Силистра	+	+	+
Видин	+	+	+
Белград (крепостта)		+	
Босна		+	+
Джезаир-и бахри сефид (Островите в Бяло море)		+	+
Крит		+	+
Влашко		+	
Молдова		+	
Сърбия		+	

¹² За териториалното и административно деление на разглежданите тук земи след 1864 г. виж: [Драганова, С. 1980].

¹³ Представената таблица следва дословно информацията и организацията, наложена от авторите.

Двата еялета, Румелия и Силистра, вече не са в основата на административното деление в балканските територии на Османската империя. Те се изравняват по големина и по ранг с други административни единици, предишни санджаци, придобили статут на еялети, като Одрински, Видински, Нишки, Солунски и др. През този период Одринският еялет се очертава като най-значителен в европейската част на Османската империя.

Продължава обаче тенденцията към намаляване границите на административните единици чрез обособяване на нови еялети. Например предишните центрове на кази Серес и Драма са новите санджаци в Солунски еялет, а Варна и Търново стават санджаци в Силистренски еялет. В резултат от раздробяването се увеличава броят на еялетите в европейската част на Империята. Румелия става само част от многобройните провинции в региона и определено губи предишното си водещо място. От Румелия се отделят няколко еялета, които на практика групират по нов начин земите на нейните санджаци. Създават се комбинации от санджаци, които до този момент не са били свързвани, например Шкодра и Охрид, Скопие и Кюстендил. При създаването на новите еялети се издигат нови центрове или някои от старите засилват значението си.

Освен вече изтъкнатите като причина реформи и преструктуриране на управленската структура на империята политическите събития също трябва да се вземат предвид при обособяването на новите териториално-административни единици. Портата се опитва да реши вътрешни проблеми, като например подчиняване на размирното албанско население и обособява нови административни единици в тези земи. Значението на Битоля като важен военен център за балканските територии и стратегическото ѝ положение спрямо албанските и гръцките земи [Ursinus, M. 1982, p. 139] я издигат като столица на Румелия и център на румелийска армия [Ubicini, A. 1853, p. 54]. Други градове, като Видин, Ниш и Белград, запазват значението си и дори са издигнати в центрове на еялети, също поради важното им стратегическо положение като гранични територии със Сърбия. Солун се очертава като нов център за цялата Беломорска Тракия на границата с независимата гръцка държава. Силистренски еялет също увеличава размерите си за сметка на изчезналия и поделен Никополски санджак.

К. Мострас дава по-подробни сведения в своя речник. Въз основа на неговите данни можем да реконструираме ливите (санджаци) в отделните еялети.

- Одрин – 6 ливи (не са посочени);
- Силистра със столица Русчук, 8 ливи: Варна, Шумла, Русчук, Хезарград, Меджидийе, Сунне и Търнови;
- Видин, 2 ливи: Видин и Ловеч;
- Ниш, 4 ливи: Ниш, София, Самоков, Кюстендил;
- Скопие, 2 ливи: Скопие и Призрен с присъединена Прищина;
- Босна, 7 ливи;
- Румелия, 4 ливи: Шкодра, Охрид, Манастир (Битоля), Кесрие;
- Янина, 5 ливи;
- Селяник, 3 ливи: Селяник, Сироз, Драма;

- Крит, 3 ливи;
- Островите в Егейско море [Mostras, С. 1873, р. VIII].

Това административно деление също не е много сигурно и вероятно по-късно претърпява промени, тъй като тук ролята на Шумен и Разград определено е завишена, а те не са посочени в други документи като санджаци в Силистренски еялет. Интересна е трансформацията, която се случва с центъра на еялета. В уводната част К. Мострас посочва еялет Силистра със столица Русчук [Mostras, С. 1873, р. VIII]. По-нататък в речника е уточнено: „град Силистра – в еялет със същото име, ливата е Русчук“ [Mostras, С. 1873, р. 104].

За Търново, за съжаление, липсват по-подробни сведения в речника и К. Мострас не ни помага да изясним състава на Търновски санджак, нито да проследим неговите трансформации¹⁴. За целта обаче ще използваме други типове османски документи, които успяват до известна степен да ни дадат представа за статута на Търново през същия период. В „Опис на османотурски документи за занаяти и търговия (XVI–XIX в.)“ са анотирани единични документи, спаднали към вътрешната кореспонденция на османската централна и провинциална администрация. Според тях през 1853 г. Търново се управлява от мутасаръф, който си кореспондира с мюдюра на Къзган (Котел) – това селище също попада в границите на Търновски санджак [Андреев, С. 1993, с. 214, № 728]. През 1855 г. обаче управителят на Търново е посочен като каймакам. Което означава съответно, че управляваната от него административна единица е каймакамлък [Андреев, С. 1993, с. 219, № 751]. Най-вероятно на този етап от развитието на териториално-административната структура и провинциалната управленска система горепосочените термини са взаимозаменяеми. Макар да съществува желание старият термин „санджак“ да бъде заменен с нов – каймакамлък, обвързващ се с представата за модернизация в империята, особеностите и функциите на каймакамлъка не са много ясни и до голяма степен се припокриват с представите за санджака. Това кара чиновниците да използват тези два термина паралелно. След вилаетската реформа от 1864 г. Търново определено е фиксирано като санджак начело с мутасаръф, който попада в състава на Дунавски вилает [Андреев, С. 1993, с. 281, № 1000; с. 291, № 1040].

Териториално-административното деление след реформата от 1864 г.

Салнаметата (статистически годишници) на Дунавски вилает най-точно отразяват състава на вилаета и прилежащите му санджаци. Първото подобно деление е от 1868–1869 г. В таблицата по-долу са представени шестте санджака на Дунавски вилает с прилежащите им кази [Salname-i, 1285, 106–111]:

¹⁴ На стр. 122 от речника липсва интересуващото ни Търново, посочени са други две селища със същото име. Едното е в санджак Янина, а другото в Одринско – вероятно Малко Търново.

Видин	Ниш	София	Русе	Варна	Търново
Видин	Ниш	София	Русе	Варна	Търново
Оряхово	Враня	Дупница	Шумен	Провадия	Севлиево ¹⁵
Враца	Прокупле	Ботевград	Разград	Балчик	Ловеч
Берковица	Лесковац	Ихтиман	Търговище	Добрич	Габрово
Белоградчик	Пирот	Кюстендил	Свищов	Мангалия	Омуртаг ¹⁶
Кула	Знеполе	Самоков	Плевен		
Лом		Златица	Никопол		
		Радомир	Силистра		
			Тутракан		

Тук Русенски (бивш Силистренски) санджак има много различна от традиционната териториална структура – той се простира до Никопол по Дунав и включва също Плевенския регион. Интересно е, че Плевен и Ловеч, които обикновено са свързани помежду си, най-често в една административна единица, сега са разделени като отделни кази в **два различни санджака**. Днешна Централна България се дели не между Видински и Силистренски санджак, както преди, а между Търновски и Русенски санджак. Видински санджак се оттегля далеч на запад и остава с доста по-ограничени размери. Със създаването на новата голяма административна единица, станала поле за модернизационните идеи на Мидхат паша в провинциалното управление, се налагат съществени промени в териториалното деление. Във вилаета се оформят нови вътрешни връзки между градовете и регионите.

Търновски санджак като цяло запазва територията си, простирайки се от Севлиево и Ловеч на запад до Омуртаг на изток. Близките Габрово и Севлиево, които много често вървят заедно, са разделени като две отделни кази. Останалите статистически годишници на Дунавски вилает от 1873, 1874, 1875 и 1876 г. допълват картината. Според тях обширните балкански територии на Дряновско, Тревненско, Еленско и Бебровско са оформени като нахии към Търновска каза заедно с Оряховско. Трябва да се отбележи още един важен факт – в салнамето от 1873 г. всички центрове на кази и нахии в Търновски

¹⁵ Името е изписано като „Селви“. Във всички следващи салнамета името на Севлиево е изписано като „Серви“.

¹⁶ В документа – Осман пазар.

санджак са отбелязани като касаби. Става въпрос за Горна Оряховица, Габрово, Севлиево, Ловеч, Омуртаг, Котел, Елена, Дряново, Трявна и Беброво [Salname-i, 1290, 247–265]. Това налага съществено различие в номенклатурата на османската селищна система и териториална структура, тъй като в по-ранните документи от 40-те и 50-те години на XIX век само Търново е сочено като „касаба“ (град), а всички останали са ясно назовани като „карийе“ (село). Така през 70-те години на XIX век се оформя следната устойчива структура на Търновски санджак според салнаметата:

Санджак Търново

- Каза Търново с нахиите Елена, Трявна, Беброво, Дряново, Оряховица;
- Каза Ловеч с нахия Троян;
- Каза Омуртаг (Осман пазар) с нахия Котел (Казган);
- Каза Севлиево (Серви) с нахия Орман кору;
- Каза Габрово.

Тази структура се запазва със сигурност до Освобождението, тъй като през 1877 г. руският дипломат В. Теплов описва идентично административно деление. Много вероятно е самите данни от записките на Теплов да са почерпани от османските статистически годишници (салнамета).

Търновски санджак според В. Теплов, 1877 г.

Кази: Търново, Ловеч, Севлиево (Серви), Габрово, Осман пазар;

Нахии: Троян и Травна, Дренова, Калифар и Елена, Беброва, Казан (Котел), Раковица (Ряховица, Оряховица)¹⁷.

След Освобождението

След Освобождението някои черти от османското административно деление се запазват, като санджаците са превърнати в окръзи. Усеща се обаче и ясна тенденция към умножаване на административните единици чрез тяхното разделяне. То се основава до голяма степен на естествените географски условия и естествените връзки между градските центрове. Търново също се подчинява на тази тенденция. От него се отделят окръг Ловеч (с Троян) и окръг Севлиево (с Габрово). Други по-малки центрове на селищната мрежа в региона, като Килифарево, Беброво и Дряново, губят мястото си на нахии – тоест, на локални центрове, и изпадат по-надолу в йерархията. В посочената по-долу таблица не става ясно към кой окръг принадлежи Омуртаг. Все пак Търново си остава голям окръг, включващ Елена, Трявна и Горна Оряховица.

Списък на окръзите в страната през 1881 г.¹⁸

Варна
Видин

Враца
Кюстендил

Ловеч
– Ловеч

¹⁷ Изброяването е по: Теплов, В. 1986, с. 349–360.

¹⁸ Списъкът е съставен по: „Преброяване от 1881 г., населени места...“, pass.

– Тетевен	Свищов	Търново
– Троян	Севлиево	– Горна Оряховица
Лом-Паланка	– Габрово	– Елена
Плевен	– Севлиево	– Кесарево
Разград	Силистра	– Трявна
Рахово	София	– Търново
Русе	Трън	Шумен

Развитието на териториалното деление на османските провинции през XIX век демонстрира динамичност и променливост в границите на административните единици. Особено силно се усещат промените в някои гранични за отделните административни единици региони. В различни хронологични отрязъци те рязко сменят принадлежността си, като минават ту към един, ту към друг административен център. С изчезването на Никопол като основен административен център в северните български земи Търново се числи ту към Видин, ту към Силистра. Точно тук – в днешна Централна България, минава разделителната линия между двете големи провинции (eyaleti). В същото време обаче се наблюдава и устойчивост на локално ниво. Вътрешните връзки между центровете на нахии (Елена, Трявна, Габрово, Беброво, Дряново) и подчинените им махали и колиби се запазват. Природните дадености и развитите на тази основа стопански и социални връзки предопределят разглеждането на тези малки райони като едно цяло. Търново си остава важен административен център в различните конфигурации на османската провинция, който събира в едно обширна територия в днешна Централна Северна България.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Андреев, С. 1993 – Стефан Андреев (ред.). Опис на османотурски документи за занаяти и търговия (XVI–XIX в.). [Stefan Andreev (red.). Opis na osmanoturски dokumenti za zanayati i targovia (XVI–XIX v.).]

Георгиева, Г. 2008/9 – Гергана Георгиева. Динамика на териториалното деление в eyalet Румелия. – Историческо бъдеще, 1–2, 2008/9, 10–62. [Gergana Georgieva. Dinamika na teritorialnoto delenie v eyalet Rumelia. – Istoricheskoe badeshte, 1–2, 2008/9, 10–62].

Градева, Р. 2002 – Росица Градева. Война и мир по Долния Дунав: Видин в края на XVII – началото на XVIII век. – В: Елдъров, Св. (ред.). Балканите между мира и войната. София: Иврай, 2002, 84–114. [Rositsa Gradeva. Voyna i mir po Dolniya Dunav: Vidin v krauya na XVII – nachaloto na XVIII vek. – V: Eldarov, Sv. (red.). Balkanite mezhdu mira i voynata. Sofia: Ivray, 2002, 84–114].

Димитров, С. 1993а – Страшимир Димитров. Султан Махмуд II и краят на еничарите. София: Седем дни. [Strashimir Dimitrov. Sultan Mahmud II i krayat na enicharite. Sofia: Sedem dni.]

Димитров, С. 1993б – Страшимир Димитров. Първите османски гарнизони в Унгария и проблемите на османската колонизация. – Исторически преглед, 4–5, 3–20. [Strashimir Dimitrov. Parvite osmanski garnizoni i problemite na osmanskata kolonizatsia. – Istoricheski pregled, 4–5, 3–20]

Драганова, С. 1980 – Славка Драганова. Материали за Дунавския вилает. София. [Slavka Draganova. Materiali za Dunavskiya vilayet. Sofia.]

Калицин, М., Мутаfoва, К. 2012 – Мария Калицин, Красимира Мутаfoва. Подбрани османски документи за Търново и Търновска каза. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“. [Mariya Kalitsin, Krassimira Mutafova. Podbrani osmanski dokumenti za Tarnovo i Tarnovska каза. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodiy“.]

Мутаfoва, К. 2002 – Красимира Мутаfoва. Старопрестолният Търнов в османотурската книжнина (XV–XVI в.). Велико Търново: Фабер. [Krassimira Mutafova. Staroprestolniyat Tarnov v osmanoturskata knizhnina (XV–XVI v.). Veliko Tarnovo: Faber.]

Плетньов, Г. 1994 – Георги Плетньов. Мидхат паша и управлението на Дунавския вилает. Велико Търново: Витал. [Georgi Pletnyov. Midhat pasha i upravlenieto na Dunavskia vilayet. Veliko Tarnovo: Vital.]

Радусhev, Е. 1996 – Евгений Радусhev. Османската гранична периферия (серхад) в Никополския санджак през първата половина на XVI в. – В: Българският шестнадесети век. София: Издателство на Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, 1996, 187–214. [Evgeniy Radushev. Osmanskata granichna periferia (serhad) v Nikopolskia sandzhak prez parvata polovina na XVI v. – V: Balgarskiyat shestnadeseti vek. Sofia: Izdatelstvo na Narodna biblioteka „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 1996, 187–214.]

Преброяване от 1881 г., населени места... – Списък на населените места (по преброяването от 1 януари 1881). София: Държавна печатница, 1885. Използван от сайта на Националния регистър на населените места: <http://www.nsi.bg/nrn/index.php?f=10&ezik=bul> (достъпен: февруари 2019). [Spisak na naselenite mesta (po prebrovayaveto ot 1 yanuari 1881). Sofia: Darzhavna pechatnitsa, 1885. Ispolzvan ot sayta na Natsionalnia registar na naselenite mesta]

Теплов, В. 1986 – Виктор Теплов. Адрианопол и Тракия. – В: Руски пътеписи за българските земи XVII–XIX в. София: Отечествен фронт, 1986, 349–360. [Viktor Teplov. Adrianopol i Trakia. – V: Ruski patepisi za balgarskite zemi XVII–XIX v. Sofia: Otechestven front, 1986, 349–360].

Boué, A. 1840 – Ami Boué. La Turquie d’Europe. T. 3. Paris: Bourgogne et Martinet.

Gradeva, R. 2009 – Rossitsa Gradeva. Between the Hinterland and the Frontier: Ottoman Vidin, Fifteenth to Eighteenth Century. – In: A. Peacock (ed.). The Frontiers of the Ottoman World. Proceedings of the British Academy. Vol. 156. Oxford: Oxford University Press, 2009, 331–351.

Davison, R. 1963 – Roderick Davison. Reforms in the Ottoman Empire. Princeton: Princeton University Press.

Kuran, E. 1997 – E. Kuran. Kaimakam. – In: Encyclopaedia of Islam. Second edition. Vol. 4. Leiden: Brill, 1997, p. 461.

Mostras, C. 1873 – Constantin Mostras. Dictionnaire g, 1873.

Salname-i, 1285 – Salname-i Vilayeti Tuna.

Salname-i, 1290 – Salname-i Vilayeti Tuna. Rusçuk.

Shaw, S., Shaw E. K. 1977 – Stanford Shaw and Ezel Kural Shaw. History of the Ottoman Empire and Modern Turkey. Vol. 2. Reform, Revolution, and Republic: The Rise of Modern Turkey, 1808–1975. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.

Takamatsu, Y. 2004 – Yoichi Takamatsu. Ottoman Income Survey (1840–1846). – In: Kayoko, H. and M. Aydin (eds.). The Ottoman State and Societies in Change: A Study of the Nineteenth Century Temettuat Registers. London, New York, Bahrein: Kegan Paul, 2004, 15–46.

Ubicini, A. 1853 – Abdolonyme Ubicini. Lettres sur la Turquie ou tableau statistique, religieux, politique, administratif, militaire, commerce, etc. Paris: J. Dumaine.

Ursinus, M. 1982 – Michael Ursinus. Regionale Reformen im Osmanischen Reich am Vorabend der Tanzimat. Reformen der rumelischen Provinzialgouverneure im Gerichtssprengel von Manastir (Bitola) zur Zeit der Herrschaft Sultan Mahmuds II. (1808–39). Berlin: K. Schwarz.

Съкращения

НБКМ – Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ [Natsionalna biblioteka “Sv. sv. Kiril i Metodiy”]

ВОА – Başbakanlık Osmanlı Arşivi